

■ Països amb un major grau de desprotecció i incumpliment dels drets humans i del DIH segons l'INDH (indicador núm. 8)

5. Drets humans i justícia transicional

- L'Índex de Drets Humans 2009 de l'Escola de Cultura de Pau assenyala els 20 països amb més grau de desprotecció i incompliment dels drets humans i del Dret Internacional Humanitari (DIH).
- La denominada lluita contra el terrorisme internacional va continuar soscavant els drets humans a escala mundial.
- La celebració del 20è aniversari de la Convenció dels Drets del Nen es va desenvolupar en un context de persistent violació dels drets econòmics i socials dels menors a escala internacional.
- El Tribunal Penal Internacional va emetre una ordre de detenció contra el president sudanès, Omar al-Bashir, la primera contra un mandatari en funcions, mentre va prosseguir la manca de col·laboració dels governs en la detenció de sospitosos.
- El Congrés espanyol va limitar considerablement el principi de jurisdicció universal sense propiciar un debat previ sobre aquesta qüestió.
- L'expresident del Perú, Alberto Fujimori, va ser condemnat per greus violacions de drets humans comeses durant el seu mandat.
- Es va presentar l'informe final de la Comissió de la Veritat de Libèria en què es recomana la creació d'un tribunal penal per jutjar crims de guerra.

Aquest capítol analitza en un primer bloc la situació dels drets humans i del Dret Internacional Humanitari (DIH) a partir d'un eix geogràfic com també qüestions com l'impacte de l'anomenada lluita contra el terrorisme internacional i alguns dels principals temes de debat de l'any 2009. Aquest primer bloc conclou amb la presentació dels resultats de l'Índex de Drets Humans 2009 (INDH). En una segona part es descriuen els elements més significatius dels processos de justícia transicional en curs. El capítol s'inicia amb un mapa en què s'assenyalen els 20 països amb més grau de desprotecció i incompliment dels drets humans i del DIH.

5.1. Drets humans: anàlisi de la situació a escala internacional

a) Violacions sistemàtiques dels drets humans

Van ser molts els Estats que van cometre greus i sistemàtiques violacions de drets humans al llarg del 2009. A continuació s'esmenten algunes de les situacions que mereixen una atenció especial.

En el context africà, cal destacar greus violacions de drets humans a **Algèria**, on va prevaler un clima general d'impunitat davant els abusos comesos tant en el passat com en el present. Malgrat que es va introduir una esmena en el Codi Penal l'any 2004, segons la qual la tortura constitueix un crim, els grups de drets humans van continuar rebent moltes denúncies entorn de la detenció en règim d'incomunicació en centres no oficials i les tortures que pateixen els detinguts.¹ Al **Txad** va persistir la violència sexual contra dones i el Govern va restringir la llibertat d'expressió, amb la qual cosa molts defensors i defensores dels drets humans i periodistes van sofrir intimidació i detenció arbitrària. A **Côte d'Ivoire**, el Govern, que, el setembre de 2003, va acceptar la jurisdicció del Tribunal Penal Internacional (TPI), es va negar, una vegada més, a rebre una missió del TPI per obrir una investigació sobre les greus violacions de drets humans comeses al país. A **Etiòpia**, les forces de seguretat van ser responsables de tortures, execucions extrajudicials i detencions arbitràries, segons diverses ONG. D'altra banda, a **Guinea Conakry**, la virulència de la repressió militar als moviments opositors es va plasmar al setembre amb la mort de més de 150 persones que es manifestaven per exigir que cap membre de la Junta Militar pogués presentar la seva candidatura a les eleccions presidencials. La Comissió Internacional de l'ONU encarregada d'investigar aquest fet va qualificar de crims contra la humanitat els actes de violència ocorreguts al país. Segons Amnistia Internacional, a **Guinea Equatorial** es va continuar aplicant la tortura als detinguts a les comissaries de Policia i restringint la llibertat d'expressió mitjançant l'empresonament. El segrest d'equatoguineans exiliats en països veïns i el seu trasllat il·legal a centres de detenció secrets de Guinea Equatorial també va ser una pràctica comuna que va comptar amb la connivència de funcionaris d'altres països.²

1. Human Rights Watch. *World Report 2009*. Nova York: HRW, 2009, a: <<http://www.hrw.org/world-report-2009>>.

2. Amnistia Internacional. *Equatorial Guinea: Submission to the UN Universal Periodic Review*. AI, novembre-desembre de 2009, a: <<http://www.amnesty.org/en/library/asset/AFR24/002/2009/en/19e4a019-8d7e-49f8-bb1a-8c3bf38d3ff6/afr240022009en.pdf>>.

A **Nigèria**, les forces de seguretat van continuar actuant amb impunitat a la regió petrolífera del Delta del Níger, fet que va ocasionar persistents i greus violacions de drets humans, com l'execució extrajudicial de persones sospitoses, la tortura i l'extorsió. A la **RD Congo**, l'ONU va denunciar al maig les creixents violacions de drets humans perpetrades contra la població civil a l'est del país. A l'octubre, Philip Alston, relator especial de l'ONU sobre execucions extrajudicials, sumàries o arbitràries, va declarar, després d'una visita al país, que la violència sexual no havia disminuït i que el nombre de denúncies que es coneixia era tot just un mínim reflex del grau de violència que imperava a la zona.³ A **Somàlia**, els defensors de drets humans i els periodistes van córrer perill i les milícies van detenir milers de persones al marge de tot procés legal. Al **Sudan** la tortura i els maltractaments infligits a la població de Darfur van ser sistemàtics i en l'àmbit nacional es van recloure opositors polítics en règim d'incomunicació en cel·les d'alta seguretat i durant períodes perllongats. D'altra banda, 103 persones van ser condemnades a mort per la seva presumpta participació en l'intent de presa de la capital per part del grup armat JEM el maig de 2008, tot i que no se'n va executar cap.⁴ Mentre, a **Uganda**, les autoritats van continuar amenaçant els mitjans de comunicació i van utilitzar acusacions com sedició, difamació i apologia a la violència contra ciutadans crítics amb el Govern. A **Zimbabwe**, els membres del partit MDC, un gran nombre d'organitzacions de la societat civil i defensors dels drets humans van continuar denunciant la persecució dels seus simpatitzants per part de les forces de seguretat i les milícies de veterans afins al president Robert Mugabe.

Pel que fa a la situació de drets humans al **continent americà** i la zona del Carib, cal destacar que la violència policial i les execucions extrajudicials es van produir de manera persistent al **Brasil** i les condicions inhumanes i l'amuntegament, que han caracteritzat els centres de detenció brasilers, van continuar sent un dels principals problemes en matèria de drets humans durant l'any. A **Colòmbia**, les execucions extrajudicials perpetrades contra civils i atribuïdes a l'Exèrcit, van ser qualificades de sistemàtiques per Philip Alston, relator especial de l'ONU sobre execucions extrajudicials, malgrat que el Govern va negar la magnitud del problema.⁵ Un altre dels aspectes que cal destacar va ser l'assassinat de sindicalistes, que va registrar l'índex més alt del món i que, segons el Human Rights Watch (HRW), va continuar impune en un 96% dels casos.⁶ Als Estats Units, el president Barack Obama, el qual es va comprometre, quan va assumir la presidència del país, a tancar la presó de Guantánamo el gener de

2010, va reafirmar el seu compromís de clausurar aquest centre però va admetre que no seria possible mantenir la data prevista i que no fixaria un nou termini. A mitjan desembre, Obama va ordenar l'adquisició d'un centre a Illinoi per tal d'albergar alguns dels detinguts de Guantánamo. A l'abril, el Departament de Justícia va desclassificar quatre memoràndums de la CIA redactats entre el 2002 i el 2005 que van revelar l'ús de la tortura en la lluita contra el terrorisme. No obstant això, el Govern va rebutjar al juliol les sol·licituds presentades per Manfred Nowak, relator especial de l'ONU sobre la tortura, i de Martin Scheinin, relator especial sobre drets humans i lluita contra el terrorisme, per visitar el centre. Cal destacar, finalment, que al maig els Estats Units van ser escollits per primera vegada per formar part del Consell de Drets Humans de l'ONU per un període de tres anys. D'altra banda, cal destacar els fets del 5 de juny a Bagua, al nord-est del **Perú**, en els quals van morir 34 persones durant enfrontaments amb la Policia, que van ser motiu d'un informe de James Anaya, relator especial de l'ONU sobre els drets dels indígenes.⁷ Finalment, cal assenyalar que el Tribunal Suprem del Perú va ratificar, a principi de 2010, la condemna a 25 anys de presó dictaminada el 2009 per la sala penal especial per a l'ex-president Alberto Fujimori. L'exmandatari peruà (1990-2000) va ser trobat culpable

dels delictes d'homicidi qualificat, assassinat amb traïció, lesions greus i segrest durant les matances de Barrios Altos i La Cantuta, que van causar 25 morts el 1991 i el 1992, a més del segrest del periodista Gustavo Gorriti i de l'empresari Samuel Dyer el 1992. Segons Amnistia Internacional, aquest dictamen és un dels més importants dels últims temps pel que fa a les responsabilitats d'un cap d'Estat pels crims comesos per organismes que ell mateix va ordenar.

A Amèrica Central, cal destacar que a **Guatemala** la impunitat no va ser només la norma per als crims comesos durant el conflicte, sinó que va continuar sent un problema en relació amb els crims perpetrats recentment, tal com va expressar Leandro Despouy, relator especial de l'ONU sobre la independència de magistrats i advocats, durant la seva visita al país al juliol. D'altra banda, a **Haití** la disfuncionalitat i la politització del sistema judicial van contribuir a empitjorar l'amuntegament a les presons, on les condicions van ser realment extremes i van ocasionar greus malalties que no van rebre tractament. Així mateix, els defensors de drets humans van continuar sent objecte d'amenaçes i atacs.

Al continent asiàtic, l'**Afganistan** va experimentar la pitjor onada de violència des de la caiguda del Govern

3. Declaració de Philip Alston, relator especial de l'ONU sobre execucions extrajudicials, sumàries o arbitràries, sobre la seva missió a la República Democràtica del Congo del 5 al 15 d'octubre de 2009, a: <http://www2.ohchr.org/english/issues/executions/docs/PressStatement_SumEx_DRC.pdf>.

4. Vegeu el capítol 3 (Processos de pau).

5. Declaració de Philip Alston, relator especial de l'ONU sobre execucions extrajudicials, sumàries o arbitràries, sobre la seva missió a Colòmbia realitzada del 8 al 18 de juny del 2009, a: <<http://www.ddhhcolombia.org.co/node/232>>.

6. Human Rights Watch, *Obama ha d'expressar-li a Uribe preocupació per drets humans*, juny de 2009, a: <<http://www.hrw.org/en/news/2009/06/26/colombia-obama-debe-expresarle-uribe-preocupacion-por-derechos-humanos>>.

7. Observacions de James Anaya, relator especial de l'ONU sobre els pobles indígenes, sobre la situació dels pobles indígenes de l'Amazònia i els fets del 5 de juny i dies posteriors a les províncies de Bagua i Utcubamba, Perú, 20 de juliol de 2009, a: <<http://www.aprodeh.org.pe/documentos/anaya.pdf>>.

talibà i es van perpetrar violacions de drets humans de manera estesa i amb total impunitat. Dones i nenes van ser les més perjudicades i la inseguretat va impedir que moltes de les menors poguessin assistir a l'escola per temor a sofrir atacs. La llibertat d'expressió va continuar sent molt limitada i es va intentar silenciar opositors per mitjà de l'amenaça i la intimidació. A **Banda Aceh**, el Govern va aprovar per unanimitat una llei que va reforçar l'aplicació restrictiva de la xària i que preveu severos càstigs per homosexualitat o relacions premaritals i, fins i tot, la lapidació en cas d'adulteri. A **Bangladesh**, la Policia i el Batalló d'Acció Ràpida (força d'elit per combatre el crim i el terrorisme) van continuar cometent execucions extrajudicials que van ser encobertes per les autoritats. D'altra banda, al juliol, els enfrontaments entre les comunitats uigur i han a Xinjiang, a la Xina, i la posterior repressió per part dels cossos de seguretat de l'Estat van ocasionar 156 morts, més de 50 desaparicions i la detenció de més de 1.400 persones, nou de les quals van ser castigades amb la pena capital.⁸ A **les Filipines** es va enregistrar un nombre creixent d'assassinats en mans d'esquadrans de la mort mentre que les reformes dirigides a assolir la reducció d'assassinats de dissidents i d'altres persones i a garantir que els comandaments responguessin pels abusos comesos, no es van aplicar. A **l'Índia**, Amnistia Internacional va denunciar l'ús excessiu de la força per part de la Policia durant els enfrontaments ètnics i la violència contra minories religioses i lingüístiques. Explosions en diverses parts del país van matar centenars de persones i, com a resposta, el Govern va detenir arbitràriament i va torturar persones considerades sospitoses.

Un altra qüestió rellevant va ser la nova condemna a tres anys de presó contra l'activista Aung San Suu Kyi dictada a l'agost per un tribunal de **Myanmar**, que posteriorment es va commutar per 18 mesos addicionals d'arrest domiciliari. Posteriorment, al novembre, Tomás Ojea, relator especial de l'ONU sobre la situació dels drets humans a Myanmar, va instar el Govern a alliberar els presos polítics i de consciència abans de les eleccions de 2010 perquè poguessin participar en els comicis. Al **Pakistan** els "assassinats per honor" van continuar sent freqüents per suposades violacions de codis morals, particularment en casos d'adulteri, i les dones van ser les seves víctimes principals, encara que es desconeixen les xifres sobre el seu abast el 2009.

A **Àsia Central** van continuar els casos de repressió religiosa i fustigació a defensors de drets humans i a periodistes. Al **Kirguistan**, els defensors de drets humans van ser arrestats i, en alguns casos, internats en hospi-

tals psiquiàtrics. Al gener, el president va ratificar una llei sobre pràctiques religioses i va prohibir el proselitisme. Mentre, a **Uzbekistan** les ONG van continuar estant estretament vigilades per l'Estat i no se'ls va permetre rebre fons de l'estranger. Al **Caucas**, periodistes independents van ser intimidats, detinguts i empresonats després de judicis irregulars a l'**Azerbaidjan** i van continuar sense resoldre's les agressions i, fins i tot, l'assassinat de periodistes independents. A l'abril, les ONG HRW, Memorial, Human Rights Center i Russian Justice van denunciar que el Govern rus havia fet cas omís de les més de cent sentències emeses pel Tribunal Europeu de Drets Humans en les quals es responsabilitza **Rússia** de greus violacions de drets humans a Txetxènia. D'altra banda, al juliol, i seguint la recomanació de l'Examen Periòdic Universal sobre Rússia, realitzat al maig,⁹ set experts en drets humans de l'ONU van demanar a Rússia una invitació per visitar el país i ajudar les autoritats a conduir una investigació independent sobre els assassinats d'activistes ocorreguts els últims anys. El relator especial de l'ONU sobre la tortura, que tenia prevista una visita al país per al mes de juliol, va decidir ajornar-la quan el Govern rus va informar que les entrevistes en privat amb els detinguts transgredien les lleis de la Federació Russa.

Al **continent europeu**, segons els resultats d'una enquesta presentada a l'abril per l'Agència de Drets Fonamentals de la UE (FRA, per les seves sigles en anglès), el racisme i la xenofòbia van ser dos fenòmens molt estesos durant l'any i els atacs contra persones d'origen romaní van formar part d'una tònica d'abusos contra aquest col·lectiu cada vegada més freqüents a Europa.¹⁰ A **Bòsnia i Hercegovina** milers de dones i nenes que van sofrir violacions sexuals durant la guerra van continuar sense tenir accés a la justícia i va continuar imperant la impunitat per aquest tipus de delictes. Per la seva part, i segons Amnistia Internacional, a **Espanya** les autoritats van continuar aplicant la Llei d'Enjudiciament Criminal, que permet que una persona estigui reclosa en règim d'incomunicació fins a cinc dies en tots els casos i fins a 13 dies si és sospitosa de delictes de terrorisme

A **Orient Mitjà, Aràbia Saudita** va dur a terme una campanya de fustigació contra els defensors dels drets humans amb el pretext de lluitar contra el terrorisme i va continuar discriminant els musulmans xiïtes que constitueixen entre un 10% i un 15% de la població saudita. A **l'Iran**, es va multiplicar el nombre de detencions a periodistes crítics amb el Govern i es va denunciar la mort i desaparició de moltes persones després de les eleccions presidencials de juny.¹² D'altra banda, a **l'Iraq** es va produir un alarmant augment de les execucions (120 persones van ser exe-

A les Filipines es va enregistrar un nombre creixent d'assassinats en mans d'esquadrans de la mort

8. Human Rights Watch. *We are afraid to even look at them*, octubre de 2009, a: <<http://www.hrw.org/en/reports/2009/10/22/we-are-afraid-even-look-them>>. Vegeu també el capítol 2 (Tensions).

9. Document final de l'Examen Periòdic Universal del Consell de Drets Humans de l'ONU sobre la Federació Russa, a: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G09/135/87/PDF/G0913587.pdf?OpenElement>>.

10. Agència de Drets Fonamentals de la Unió Europea. *The Situation of Roma EU Citizens Moving to and Settling in Other EU Member States*. Unió Europea, 9 de novembre de 2009, a: <http://fra.europa.eu/fraWebsite/home/pub_cr_roma-movement_en.htm>.

11. Amnistia Internacional. *Espanya: sortir de les ombres. És hora de posar fi a la detenció en règim d'incomunicació*. Al, 15 de setembre de 2009, a: <http://www.es.amnesty.org/uploads/media/Salir_de_las_sombras.pdf>.

12. Vegeu el capítol 2 (Tensions).

cutades al llarg de l'any), després de judicis injustos. Finalment, un any després de la gran ofensiva militar israeliana sobre la **Franja de Gaza** ningú no havia retut comptes pels crims de guerra i per altres greus violacions del Dret Internacional denunciades per una missió d'investigació de Nacions Unides i per organitzacions de drets humans palestines, israelianes i internacionals.¹³

b) Dret Internacional Humanitari (DIH) i drets humans en contextos de conflicte armat

Durant el 2009 un gran nombre de civils van ser víctimes dels conflictes armats. La violació sexual va continuar sent utilitzada com a arma de guerra i, un any més, nombrosos menors van ser utilitzats com a soldats. Les mines antipersonals i altres armaments van continuar causant morts i mutilant la població civil. En aquest sentit, la Cimera de Cartagena, celebrada a Colòmbia a final d'any, va avaluar els èxits assolits i els reptes pendents deu anys després de l'entrada en vigor de la Convenció sobre la Prohibició de les Mines Antipersonals. D'altra banda, a l'informe anual davant del Consell de Drets Humans de l'ONU, la representant especial per a la qüestió dels nens i els conflictes armats, Radhika Coomaraswamy, va manifestar gran preocupació per la persistència de greus violacions de drets humans comeses contra menors per les parts en conflicte, en flagrant violació de la normativa internacional, i va agregar que l'únic dissuasiu per al reclutament de menors soldats i per a altres abusos greus que sofreixen els menors és fer que els responsables responguin davant de la justícia.¹⁴

A **Àfrica** i segons dades de l'ONU, l'Exèrcit i els grups armats del **Txad** van reclutar entre 7.000 i 10.000 menors. A la **R. Centreafricana** totes les parts implicades en el conflicte van cometre greus abusos contra els menors amb total impunitat, com violacions i reclutament forçat per participar en les hostilitats. D'altra banda, es va haver de lamentar l'estancament del conflicte a la **RD Congo** on, segons Philip Alston, que va visitar el país a l'octubre, l'escenari no podia ser més desolador. El grau d'impunitat per les matances era tan gran que fins i tot Bosco Ntaganda, buscat pel TPI per la utilització de menors soldats, ostentava un alt càrrec en les operacions militars de l'últim any. D'altra banda, UNICEF va declarar al setembre que en el conflicte a la RD Congo s'havien reclutat i usat més menors soldats que en cap altre conflicte del món. Com a nota positiva, cal assenyalar que des de començament d'any, UNICEF va facilitar l'alliberament de 2.813 menors, incloent 360 nenes, de grups que els utilitzaven com a soldats, esclaus sexuals i treballadors en diversos països d'Àfrica. També al continent africà, l'alta comissionada de l'ONU per als Drets Humans, Navi Pillay, va advertir al juliol que existien proves de les atrocitats que es cometien contra els civils a **Somàlia** i va assenyalar que els

desplaçats, els defensors de drets humans i els treballadors humanitaris eren els més exposats a aquests abusos. Respecte a la situació dels drets humans, Sima Samar, experta de l'ONU sobre la situació dels drets humans al **Sudan**, va expressar preocupació per les restriccions imposades pel Govern a periodistes i defensors dels drets humans i va assenyalar la importància de garantir la llibertat d'expressió i associació per tal de crear un entorn propici per a la celebració de comicis justos i lliures l'abril de 2010.

Al **continent americà**, cal destacar que la visita que Philip Alston, relator especial de l'ONU sobre execucions extrajudicials, va realitzar a **Colòmbia** al juny va posar en relleu la preponderància dels anomenats "falsos positius" (civils assassinats per membres de l'Exèrcit, que després fan aparèixer com a guerrillers o paramilitars morts en combat). Segons l'Informe sobre la situació dels drets humans i el Dret Internacional Humanitari a Colòmbia corresponent al 2008,¹⁵ elaborat per l'alta comissionada de l'ONU, van ser aproximadament 1.800 els falsos positius comptabilitzats en aquell període.

Al **continent asiàtic**, es pot assenyalar que l'**Afganistan** es va adherir a final d'any als Protocols Addicionals de 1977 de la Convenció de Ginebra en relació amb la protecció a les víctimes de conflictes armats internacionals i de conflictes armats no internacionals. Al gener, la representant especial de l'ONU per als menors en conflictes armats, Radhika Coomaraswamy, va condemnar el creixent nombre d'atacs contra menors reivindicats pels talibans i per altres grups armats de l'Afganistan, com també el fet que els talibans continuessin utilitzant menors com a suïcides, ataquessin escoles i utilitzessin àcid per cremar el rostre de nenes i mestres. Així mateix, l'Oficina de l'Alta Comissionada de l'ONU per als Drets Humans va denunciar que a l'Afganistan les detencions il·legals eren nombroses i que, en moltes instàncies, els detinguts no gaudien dels drets bàsics contemplats per la Constitució. Respecte a les **Filipines**, Philip Alston, relator especial de l'ONU sobre execucions extrajudicials, sumàries o arbitràries, va confirmar els progressos realitzats en l'aplicació de les recomanacions formulades després de la seva visita a les Filipines el 2007 però va denunciar la falta d'acció respecte als esquadrons de la mort, l'assassinat d'activistes d'esquerra i la impunitat. A **Sri Lanka**, tant el grup armat LTTE com les Forces Armades van cometre greus violacions del DIH, entre aquestes crims de guerra. L'LTTE va retenir per la força civils a la zona de conflicte per usar-los com a "escuts humans" contra les forces del Govern i aquestes van utilitzar unitats d'artilleria pesada amb efectes indiscriminats que van causar morts i ferits entre la població civil.

A **Europa**, més d'un any després del conflicte entre **Geòrgia** i la **Federació de Rússia**, milers de civils van continuar allunyats de la seva llar i amb escasses pers-

13. Vegeu el capítol 4 (Crisis humanitàries).

14. Vegeu <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrCouncil/docs/12session/A-HRC-12-49_E.pdf>.

15. Nacions Unides. *Informe anual de l'Alta Comissionada de l'ONU per als Drets Humans sobre la situació dels drets humans a Colòmbia*. Al HRC/10/32, de 9 de març de 2009, a: <[http://www.reliefweb.int/rw/RWFFiles2009.nsf/FilesByRWDocUnidFilename/SNAA-7VD3FA-informe_completo.pdf/\\$File/informe_completo.pdf](http://www.reliefweb.int/rw/RWFFiles2009.nsf/FilesByRWDocUnidFilename/SNAA-7VD3FA-informe_completo.pdf/$File/informe_completo.pdf)>.

pectives de retorn. Tant ells com els diversos milers que van poder tornar a les seves comunitats es van enfrontar a un futur d'inseguretat. Per la seva part, a l'abril, Rússia va anunciar la fi de l'"operació antiterrorista" que havia dut a terme a Txetxènia durant deu anys, al·ludint que la normalitat havia tornat al territori. Tanmateix, no hi va haver rendició de comptes per les greus violacions de drets humans comeses al llarg de l'última dècada. A **Txetxènia** van continuar les violacions greus de drets humans, incloent els segrestos i les desaparicions. Així ho van destacar ONG locals, com Memorial, i organitzacions internacionals, com el Comitè de Drets Humans de l'ONU i el comissari de drets humans del Consell d'Europa, que van instar Rússia a posar fi al clima d'abusos contra els civils i a emprendre investigacions independents.¹⁶ A **Inguíxia**, segons l'organització Memorial, el nombre de segrestos es va mantenir aproximadament en els mateixos nivells que el 2008. D'altra banda, el Parlament Europeu va atorgar a l'octubre el Premi Sàkharov a Memorial per la seva defensa dels drets humans en l'espai exsoviètic.

A **Orient Mitjà**, sis anys després de la invasió de l'**Iraq** la situació del país en matèria de drets humans va continuar sent molt precària i va prevaler un clima de total impunitat. L'organització HRW va condemnar amb fermesa l'onada d'atacs perpetrats contra la població civil des del replegament de les tropes nord-americanes de ciutats i pobles el 30 de juny. Respecte al conflicte entre **Israel i Palestina**, cal destacar que una missió de l'ONU, liderada pel jutge sud-africà Richard Goldstone, va arribar a la Franja de Gaza al juny per investigar presumptes crims de guerra comesos per Israel i Hamàs durant l'ofensiva israeliana de desembre i gener passats.¹⁷ El Consell de Drets Humans de l'ONU va aprovar a l'octubre una resolució sobre l'informe presentat per Goldstone, en la qual va condemnar Israel i el grup islamista palestí Hamàs per haver comès crims de guerra

durant l'ofensiva.¹⁸ Per la seva banda, el 5 de novembre l'Assemblea General de l'ONU va aprovar una resolució en la qual demanava al secretari general que enviés l'informe Goldstone al Consell de Seguretat mentre Israel rebutjava l'informe perquè el considerava partidista. D'altra banda, l'organització Breaking the Silence va publicar un informe al març amb el testimoni de 54 soldats israelians que al·legaven haver rebut ordres molt "permissives", com la d'obrir foc contra qualsevol edifici o persona que els semblés sospitosa.¹⁹ Així mateix, la Creu Roja Internacional va alertar que, sis mesos després de l'atac israelià, els palestins de Gaza havien d'afrontar una pobresa creixent i un deteriorament de les condicions de vida, entre aquestes el col·lapse del sistema sanitari i la manca de medicines.

c) Drets humans i terrorisme

La denominada lluita contra el terrorisme internacional va continuar soscant els drets humans a escala mundial, i els Estats que van recórrer a pràctiques prohibides pel Dret Internacional van continuar escudant-se en la necessitat de protegir la seguretat nacional. Segons un informe publicat pel grup d'experts en drets humans, Eminent Jurists Panel on Terrorism, Counter-Terrorism-Terrorism and Human Rights, la lluita contra el terrorisme adoptada per països d'arreu del món des del 2001 planteja una seriosa amenaça per a la integritat del marc legal internacional en matèria de drets humans. L'informe denuncia que aquestes polítiques, que originalment es va afirmar que s'aplicarien de manera provisional, han passat a ser permanents.²⁰ D'altra banda, el relator especial de l'ONU per a la promoció dels drets humans en la lluita contra el terrorisme, Martin Scheinin, va anunciar al març la preparació d'un estudi sobre la pràctica de **detencions secretes** i va assenyalar que aquesta investigació, que duu a terme

Quadre 5.1. Informe Goldstone sobre la incursió militar israeliana a la Franja de Gaza

Després de dos dies de debats, l'Assemblea General de l'ONU va aprovar el 5 de novembre una resolució en la qual va demanar al secretari general que enviés al Consell de Seguretat l'informe Goldstone, elaborat per la missió de l'ONU que va investigar les violacions de drets humans perpetrades durant la incursió militar israeliana a la Franja de Gaza. Aquest informe és el resultat de tres mesos d'investigació a càrrec del jutge sud-africà Richard Goldstone, que al seu informe assenyala que tant israelians com palestins són culpables de crims de guerra. El text de la resolució, promogut per la Lliga Àrab i el Moviment de Països No Alineats, va ser adoptat amb 114 vots a favor, 18 en contra i 44 abstencions. La resolució donava suport a l'informe i demanava al secretari general que, en el termini de tres mesos, informés l'Assemblea General sobre els avenços en la posada en marxa de les recomanacions de l'informe, amb vista a l'adopció de noves mesures. D'altra banda, el document instava Israel i la part palestina a dur a terme, dins d'aquell mateix termini, una investigació independent sobre les violacions del Dret Internacional Humanitari comeses durant la incursió israeliana de desembre de 2008 a gener de 2009. Israel, Estats Units, Polònia i Austràlia es van comptar entre els països que es van oposar a la resolució. L'informe recomana enviar els antecedents sobre els crims de guerra al Tribunal Penal Internacional si les parts (Israel i Hamàs) no realitzen investigacions independents sobre els fets. Abans que aquesta s'aprovis, molts oradors van ressaltar la importància de l'informe Goldstone, al qual van qualificar d'esforç molt seriós per posar fi al que van descriure com "la impunitat israeliana en els seus crims contra els palestins". Durant la incursió israeliana a Gaza van morir 1.440 palestins i 13 israelians.

16. Vegeu el capítol 1 (Conflictes armats).

17. Nacions Unides. *Informe de la missió d'investigació de l'ONU sobre el conflicte de Gaza*. A/HRC/12/48 de 25 de setembre de 2009, a: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/12session/A-HRC-12-48.pdf>>.

18. Resolució del Consell de Drets Humans de l'ONU sobre els Territoris Palestins Ocupats, inclosa Jerusalem oriental, S-12/1 de 21 d'octubre de 2009, a: <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/LTD/GO9/168/10/PDF/GO916810.pdf?OpenElement>>.

19. Vegeu els testimonis de 2009 a: <http://www.shovrimshatika.org/news_item_e.asp?id=28>.

20. International Commission of Jurists. *Assessing Damage, Urging Action, Report of the Eminent Jurist Panel on Terrorism, Counter-terrorism and Human Rights*. Ginebra: ICJ, 2009, a: <<http://www.icj.org/IMG/EJP-Report.pdf>>.

juntament amb el relator contra la tortura, Manfred Nowak, permetrà aprofundir en aquesta qüestió. Així mateix, el relator va advertir que en alguns països s'havia atorgat màxims poders a les agències d'intel·ligència per interrogar, arrestar i detenir persones i que la pràctica per part d'agents d'intel·ligència d'eludir la presentació de proves "confidencials" als judicis, en comptes de demostrar inequívocament la culpa de l'acusat, constituïa una amenaça a l'imperi de la llei. L'informe és molt crític amb les polítiques utilitzades pels Estats Units per dur a terme lliuraments extraordinaris i censura al Regne Unit, Austràlia i altres països per oferir ajuda als nord-americans. Scheinin, que sempre havia expressat molt obertament la necessitat de posar límits al poder que exerceixen les agències d'intel·ligència, ja havia instat l'ONU l'octubre del 2008 a reestructurar o eliminar la llista negra de terroristes que existeix actualment.

Respecte a l'ús de la tortura, els quatre memoràndums secrets que el nou Govern dels Estats Units va decidir fer públics a començament d'any van revelar l'ús del *waterboarding* (simulacre d'ofegament) i altres maltractaments en nom de la lluita contra el terrorisme.²¹ Barack Obama va prohibir l'ús d'aquesta tècnica i va derogar la legislació de l'administració del seu antecessor George W. Bush, segons la qual el *waterboarding* no constituïa una forma de tortura. Tanmateix, les declaracions addicionals realitzades per Obama i el fiscal general, Eric Holder, conferint impunitat als responsables de les tortures són, en paraules d'Amnistia Internacional,²² incompatibles amb l'obligació legal internacional contreta pels Estats Units de portar els responsables davant de la justícia. D'altra banda, a final d'any no es considerava factible que pogués complir-se el compromís adquirit pel president Obama de tancar el centre de Guantánamo el gener del 2010 malgrat que diversos països europeus van manifestar estar disposats a fer-se càrrec d'un nombre determinat de presos. Com a nota positiva, les organitzacions de drets humans van expressar satisfacció per la mesura adoptada per l'Administració Obama de suspendre les actuacions de les comissions militars de Guantánamo. Tanmateix, el Govern nord-americà va decidir bloquejar la publicació de fotografies en les quals s'apreciaven els abusos a què eren sotmesos els detinguts sota custòdia dels Estats Units a l'Afganistan i l'Iraq.

Al llarg de l'any va créixer també la pressió sobre el Govern dels Estats Units perquè revelés detalls sobre

les presons secretes dirigides per la CIA en què romanen detinguts sospitosos de terrorisme. Una investigació del diari The Washington Post²³ va revelar el 2005 que, poc després dels atemptats de l'11 de setembre de 2001 a Nova York i Washington, la CIA va instal·lar presons clandestines per a persones sospitoses de pertànyer a la xarxa terrorista al-Qaida en, almenys, vuit països, entre aquests l'Afganistan i la base militar de Guantánamo, a Cuba. El diari també va assenyalar que algunes d'aquestes presons estaven localitzades a Europa oriental, malgrat que no va esmentar els països involucrats a petició d'alts funcionaris nord-americans. Tanmateix, HRW va assenyalar que, d'acord amb una investigació independent, les instal·lacions de la CIA en aquesta regió estarien ubicades a Polònia i Romania.²⁴

El Dia Internacional Contra la Tortura, el 26 de juny, Terry Davis, secretari general del Consell d'Europa, va recordar les recomanacions presentades el 2006 als Estats Membres en relació amb els anomenats "lliuraments extraordinaris" (*rendition flights*) i les detencions secretes a Europa i va lamentar les escasses respostes rebudes.²⁵ Davis va advertir els Estats europeus que

l'assumpte dels vols secrets de la CIA i els segrestos il·legals no cauria en l'oblit i va instar els governs del continent que mostressin de forma incondicional el seu rebuig a qualsevol d'aquestes activitats. Entretant, un informe presentat l'agost per l'inspector general de la CIA deixava patent que la implicació d'Europa en pràctiques que violaven la Convenció Europea de Drets Humans, havia estat molt més gran del que es pensava inicialment.²⁶ Malgrat això, la relació d'activitats que s'enumeraven públicament a l'informe era incompleta, ja que, segons indica l'American Civil Liberties Union (ACLU), es van esborrar diversos apartats.²⁷ En l'apartat sobre avenços en la protecció dels drets humans en la lluita antiterrorista, es pot destacar la primera sentència dictada al novembre per un jutge italià que va condemnar en rebel·lia, a penes d'entre cinc i vuit anys de presó, 23 exagents de la CIA pel segrest de l'antic imam de Milà, Abu Omar, el febrer de 2003. Omar va ser traslladat primer a la base aèria italiana d'Aviano i després a l'alemanya de Ramstein, abans de ser enviat a una presó d'alta seguretat a Egipte, on va romandre quatre anys, durant els quals va assegurar haver estat torturat.²⁸

La lluita contra el terrorisme adoptada per països d'arreu del món des del 2001 planteja una seriosa amenaça per a la integritat del marc legal internacional en matèria de drets humans

21. Human Rights Watch. *US CIA Report Shows Need for Investigation of Torture and Abuse*. HRW, agost de 2009, a: <<http://www.hrw.org/en/news/2009/08/24/us-cia-report-shows-need-investigation-torture-and-abuse>>.
 22. Amnistia Internacional. *La impunidad para las torturas de la CIA incompatible con las obligaciones de EE.UU.* AI, 17 d'abril 2009, a: <<http://www.amnesty.org/es/news-and-updates/impunidad-torturas-cia-incompatible-obligaciones-eeuu-20090417>>.
 23. The Washington Post. *CIA Holds Terror Suspects in Secret Prisons*. 2 de novembre de 2005, a: <<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/11/01/AR2005110101644.html>>.
 24. Human Rights Watch. *World Report 2009*. HRW, 2009, a: <http://www.hrw.org/en/world-report-2009/european-union#_Poland_1>.
 25. Declaracions de Terry David, secretari general del Consell d'Europa, 26 juny de 2009, a: <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1464693&Site=DC&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE>>.
 26. Declaracions de Terry David, secretari general del Consell d'Europa, 26 juny de 2009, a: <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1464693&Site=DC&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE>>.
 27. Human Rights Watch. *Europe Must Come Clean on its Involvement in CIA Torture*. HRW, 24 de setembre de 2009, a: <<http://www.hrw.org/en/news/2009/09/24/europe-must-come-clean-its-involvement-cia-torture>>.
 28. El País. *La justicia italiana condena a 23 agentes de la CIA por secuestro*, 4 de novembre de 2009, a: <http://www.elpais.com/articulo/internacional/justicia/italiana/condena/23/agentes/CIA/secuestro/elpepuint/20091104elpepuint_15/Tes>.

d) Índex de Drets Humans 2009

L'Índex de Drets Humans de l'Escola de Cultura de Pau (INDH) mesura el grau de desprotecció i incompliment de les obligacions dels Estats respecte als drets humans a 195 països (els 192 Estats membres de Nacions Unides, a més de l'Autoritat Nacional Palestina, Taiwan i la Ciutat del Vaticà) en un període de temps determinat i a partir de diferents fonts. Està format per 22 indicadors específics dividits en tres dimensions: a) no ratificació dels principals instruments de Dret Internacional dels Drets Humans i Dret Internacional Humanitari (DIH); b) violació del Dret Internacional dels Drets Humans; i c) violació del Dret Internacional Humanitari.²⁹

A la taula següent es relacionen els 20 països amb un nivell més elevat de desprotecció i incompliment de les obligacions dels estats respecte als drets humans segons l'INDH 2009.

Taula 5.1. Països amb més desprotecció i incompliment de les obligacions dels estats respecte als drets humans segons l'INDH 2009

Myanmar	Tailàndia	Iraq	Turquia	Congo, RD
Sudan	Rússia, Fed. de	Sri Lanka	Iemen	Uganda
Pakistan	Somàlia	Xina	Algèria	Etiòpia
Nigèria	Índia	Nepal	Afganistan	Israel

Aquestes dades contrasten amb els vuit països que compten, per exemple, amb un procediment especial d'àmbit geogràfic³⁰ en l'àmbit de Nacions Unides o que van ser objecte d'algun tipus de resolució per part del CDH de l'ONU en els períodes de sessió celebrats durant l'any 2009.³¹

Respecte a la violació del Dret Internacional dels Drets Humans (àmbit b de l'INDH), els 24 països amb un rang més elevat són:

Taula 5.2. Països amb violacions sistemàtiques del Dret Internacional dels Drets Humans segons l'INDH 2009

Myanmar	Mèxic	Zimbabwe	Índia	Uzbekistan
Sudan	Pakistan	Algèria	Iraq	Burundi
Nigèria	Rússia, Fed. de	Bangladesh	Malàisia	Cambodja
Xina	Tailàndia	Eritrea	Somàlia	Etiòpia
Guinea Equatorial	Kenya	Guinea	Sri Lanka	

Els indicadors que configuren aquest àmbit indiquen que en un gran nombre de països (122) hi va haver pràctiques discriminatòries sistemàtiques (per motiu de

raça, ètnia, religió, gènere, orientació sexual o lloc de procedència) o casos d'abús i explotació de menors. A 103 països es van aplicar tortures i maltractaments; en 66 es van dur a terme detencions arbitràries de manera sistemàtica i en 29 es van produir morts sota custòdia. El nombre de països en els quals es van produir execucions extrajudicials va ascendir a 63 i en 78 Estats més va imperar un clima total d'impunitat respecte a les violacions de drets humans que es van produir.

Respecte a l'indicador sobre la pena de mort, segons Amnistia Internacional, es va tenir coneixement que en 25 països s'havien executat almenys 2.390 persones el 2008. De la mateixa manera que en anys anteriors, els cinc països amb el nombre més alt d'execucions van ser **la Xina, l'Iran, l'Aràbia Saudita, el Pakistan i els Estats Units**. En aquests cinc països es van dur a terme el 93% de totes les execucions dutes a terme al món al llarg de l'any. Àsia va ser el continent en el qual es van executar més persones. A Amèrica es van dur a terme 38 execucions: 37 als Estats Units i una a l'Estat format per les illes de **Saint Kitts i Nevis**. La regió amb la segona xifra més elevada d'execucions (21%) va ser Orient Mitjà i el nord d'Àfrica. A l'Àfrica Subsahariana es va tenir notícia d'almenys dues execucions: a **Botswana** i el **Sudan**. Malgrat que forma part del Segon Protocol Facultatiu del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, **Libèria** va reintroduir la pena de mort per als delictes de robatori, terrorisme i segrest d'avió, la qual cosa va suposar un lamentable retrocés.³² D'altra banda, **Europa** pot convertir-se en la primera regió del món sense pena de mort. El 2008, es van dur a terme execucions (almenys quatre) només a **Bielorússia**. La **Federació de Rússia** manté des de fa més de deu anys una moratòria de les execucions i les condemnes de mort, però encara no ha abolit la pena capital en la legislació.

Finalment, a la taula adjunta es relacionen els 22 països més mal posicionats en l'àmbit relatiu a la violació del DIH. En aquest sentit, els agents estatals o els grups armats d'oposició de 31 països van violar alguna disposició de la IV Convenció de Ginebra dins o fora del seu territori i 43 països van ser origen de forces regulars o irregulars que van reclutar menors, segons l'INDH.

Taula 5.3. Països amb violacions sistemàtiques del DIH segons l'INDH 2009

Afganistan	Líban	Somàlia
Txad	Myanmar	Sri Lanka
Colòmbia	Nepal	Sudan
Congo, RD	Nigèria	Tailàndia
Filipines	Pakistan	Turquia
Índia	Rep. Centreafricana	Uganda
Iraq	Rússia, Fed. de	Iemen
Israel		

29. A l'annex VII es troben les dades, la descripció dels indicadors com també la valoració i ponderació de l'INDH.

30. Actualment existeixen procediments especials per països amb relació a Burundi, Cambodja, Corea del Nord, Haití, Myanmar, Territoris Palestins Ocupats des de 1967, Somàlia i Sudan.

31. Vegeu l'annex VI.

32. Amnistia Internacional. *Execucions el 2008*. AI, 2008, a: <<http://www.amnesty.org/es/death-penalty>>. Les dades corresponents a 2009 es publiquen el març de 2010.

e) Principals temes de debat

Alguns dels debats més rellevants en l'àmbit dels drets humans durant l'any 2009 van girar entorn de la constatació de la persistent violació dels drets dels menors a escala internacional quan es compleixen 20 anys de l'adopció de la Convenció dels Drets del Nen; i la percepció cada vegada més gran que la pobresa suposa una de les violacions de drets humans més flagrants a escala mundial.

Efectivament, el 2009 es va celebrar el 20è aniversari de l'adopció de la **Convenció sobre els Drets del Nen** (CDN), el primer instrument internacional jurídicament vinculant que obliga els Estats a protegir i garantir els drets dels menors. Aquesta Convenció, **adoptada per tots els països del món, a excepció dels Estats Units**, recull mitjançant 54 articles els drets dels menors de 18 anys al ple desenvolupament físic, mental i social. Malgrat aquesta gran fita històrica prossegueix, tanmateix, una situació d'incompliment d'aquests drets en la majoria de països del món, la qual cosa implica una continuada violació dels drets dels menors a gran escala, especialment dels drets econòmics i socials. A títol indicatiu, es pot destacar que anualment moren al voltant d'11 milions de menors (és a dir, 30.000 menors al dia) abans de complir els cinc anys d'edat i la desnutrició és la responsable de més de la meitat d'aquestes morts. Aquesta situació és, a més, endèmica en molts continents. Segons dades d'UNICEF gairebé un milió i mig de menors de cinc anys pateix desnutrició crònica.³³ D'altra banda, la **mortalitat infantil** està estretament vinculada a la pobresa: els avenços en la supervivència dels menors de cinc anys han estat molt més lents en la població dels països pobres i en la població més pobre dels països amb més recursos. La millora dels serveis públics de salut és un element clau, com també la millora de l'accés a l'aigua potable i a un millor sanejament, responsables de gran part de la morbiditat i mortalitat en aquesta franja d'edat.

En l'àmbit educatiu les xifres han millorat, però UNICEF estima que el nombre de menors d'edat que encara no assisteixen a l'escola primària ascendeix als 93 milions, la major part nenes, principalment a l'Àfrica Subsahariana i Àsia Meridional. Una altra dada d'especial rellevància per la seva magnitud és la que fa referència al treball infantil. Malgrat que en alguns països és difícil comptar amb estimacions fiables, es calcula que existeixen aproximadament 246 milions de **menors**

que treballen al món. D'altra banda, segons UNICEF, el nombre de nens i nenes que cada any són víctimes del **tràfic de menors** s'eleva a 1,2 milions i existeix una demanda creixent de nens i nenes, que són utilitzats a la llar o explotats sexualment.³⁴

En aquest sentit, es pot ressaltar que les estimacions respecte al compliment dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM),³⁵ que inclouen diverses metes i objectius relatius als drets econòmics i socials dels menors, indiquen que la majoria de països no arribarà a complir gran part dels objectius. Segons l'Informe sobre els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni de Nacions Unides de 2009, malgrat que existeixen avenços irrefutables, les crisis alimentària, econòmica i mediambiental estan soccavant alguns dels avenços aconseguits fins a la data. En un informe d'UNICEF, publicat a final de 2009, es van aportar dades que ressaltaven l'impacte d'aquestes tendències en els menors.³⁶

Finalment, cal assenyalar que els menors són també les principals víctimes dels conflictes armats. Es calcula que al voltant de 20 milions de nens i nenes viuen **refugiats** o han estat **desplaçats internament** per aquesta causa. Així mateix, cada any, les **mines terrestres** maten o mutilen entre 8.000 i 10.000 menors arreu del món. D'altra banda, s'estima que hi ha 300.000 **menors soldats** que participen en més de 30 conflictes armats³⁷ arreu del món malgrat que el Dret Internacional prohibeix el reclutament de menors en les Forces Armades i els grups armats i ho considera un crim de guerra.³⁸

Un altre tema que va centrar gran part de l'activitat en l'àmbit dels drets humans és el de la **pobresa**, entesa com una de les violacions més flagrants dels drets humans a escala internacional en un context com l'actual. Prop de 1.000 milions de persones subsisteixen amb menys d'un dòlar al dia, mentre continua augmentant la desigualtat entre els països i dins d'aquests. A més, i segons dades de la FAO d'octubre de 2009, la xifra de persones desnodrides al món havia augmentat i assolit ja els 1.000 milions, la qual cosa significa 100 milions més que el 2008.³⁹ Segons altres dades significatives de Social Watch, 100.000 persones moren de gana diàriament –30.000 d'elles menors de cinc anys d'edat– i 854 milions de persones més no disposen d'aliments suficients per cobrir les seves necessitats nutricionals bàsiques.⁴⁰ Davant d'aquesta situació, diverses ONG de drets humans i agències

33. UNICEF. *Informe l'Estat Mundial de la Infància*. UNICEF, novembre de 2009, a: <http://www.unicef.es/documentacion/documentos_ampliado.htm?iddocumento=87>.

34. UNICEF. *Protecció infantil contra l'abús i la violència: El tràfic de nens i nenes*. UNICEF, setembre de 2009, a: <http://www.unicef.org/spanish/protection/index_exploitation.html>.

35. Nacions Unides. *Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni. Informe 2009*. Nacions Unides, 2009, a: <http://www.un.org/spanish/millenniumgoals/pdf/MDG_Report_2009_SP_r3.pdf>.

36. UNICEF. *Informe Progrés per a la Infància: Un balanç sobre la protecció dels nens*. UNICEF, setembre de 2009, a: <http://www.unicef.org/spanish/publications/files/Progress_for_Children-No.8_SP_081309.pdf>.

37. Vegeu el capítol 1 (Conflictes armats).

38. Vegeu l'apartat c) sobre Dret Internacional Humanitari.

39. FAO. *L'estat de la inseguretat alimentària al món 2009: Crisis econòmiques, repercussions i ensenyances extretes*. FAO, 2009, a: <<http://www.fao.org/docrep/012/i0876s/i0876s00.HTM>>.

40. Social Watch. *Informe 2009. Primer la gent*, Social Watch, 2009, a: <<http://www.socialwatch.org/sites/default/files/SocialWatch-Informe-2009.pdf>>.

Quadre 5.2. Els Protocols Facultatius de la Convenció sobre els Drets de l'Infant

Per contribuir a eliminar els creixents abusos i explotació dels menors arreu del món, l'Assemblea General de l'ONU va aprovar l'any 2000 dos Protocols Facultatius de la Convenció que reforcen la protecció de la infància contra la seva participació en dos supòsits: els conflictes armats i l'explotació sexual. Un protocol és "facultatiu" perquè no vincula automàticament els estats que ja han ratificat la Convenció. Poden ser, a més, obligacions addicionals que solen ser més exigents que les contingudes en la Convenció original. En concret, el Protocol Facultatiu sobre la venda de nens, la prostitució infantil i la utilització dels menors en la pornografia obliga els governs a investigar i castigar les activitats relacionades amb aquests delictes. Exigeix penes no solament per a aquells que ofereixen o lliuren nens i nenes per a la seva explotació sexual, transferència d'òrgans, obtenció de beneficis o treballs forçats, sinó també per a aquells que acceptin un menor destinat a aquestes activitats. Es calcula que al voltant d'un milió de menors d'edat (la majoria nenes, però també un nombre considerable de nens) són víctimes de les xarxes de comerç sexual. Avui en dia, més de 100 països han firmat i ratificat aquest Protocol però cal treballar per implicar altres actors rellevants com, per exemple, la indústria turística.

Per la seva part, el Protocol Facultatiu sobre la participació dels menors en els conflictes armats estableix els 18 anys com l'edat mínima per al reclutament obligatori i exigeix els estats que facin tot el possible per evitar que els menors de 18 anys participin directament en les hostilitats. També estableix que els estats part han de prendre mesures jurídiques per prohibir que els grups armats reclutin menors. Segons dades de l'últim informe de la Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, el continent africà és el que compta amb un nombre més alt de menors soldats mentre que a Amèrica Llatina es calcula que prop de 14.000 menors estan vinculats als grups armats a Colòmbia i als grups paramilitars que compten amb el suport de l'Exèrcit. Per la seva part, s'estima que a Europa hi ha menors a les files de diversos grups armats a la República Txetxena de la Federació de Rússia, encara que és difícil conèixer el nombre exacte per les dificultats d'accés a la zona per part dels mitjans de comunicació i les ONG. En tot cas, les dades mostren que és un fenomen que persisteix en la majoria de conflictes actuals. Com a tendència en l'enjudiciament d'aquest tipus de crim, és important destacar que el gener de 2009 el Tribunal Penal Internacional va iniciar el primer judici celebrat fins al moment per aquesta causa contra Thomas Lubanga, líder de la UPC de la RD Congo, que s'enfronta, entre d'altres, a càrrecs de reclutament i utilització de menors. El Tribunal ha emès igualment ordres d'arrest per crims relatius a menors contra membres de grups armats de la RD Congo i Uganda, i el Tribunal Especial per a Sierra Leone va marcar una fita en dictar algunes sentències l'any 2007 per a aquest tipus de crim.

internacionals van insistir durant el 2009 a treballar la qüestió de la pobresa des de la perspectiva dels drets humans. En aquest sentit, Irene Khan, secretària general d'Amnistia Internacional, va informar que l'augment de la pobresa havia donat lloc a la negació de drets econòmics i socials, inclosa l'escassetat d'aliments i la utilització dels aliments com a arma política, i va denunciar que en la seva lluita per atallar la crisi econòmica, els màxims responsables polítics i empresarials havien relegat a un segon pla els problemes relacionats amb els drets humans. Aquesta situació de carència extrema i generalitzada va persistir i es va aguditzar encara més durant el 2009 a causa de la crisi econòmica. Malgrat això, la declaració emesa per l'ONU el 10 de desembre del 2006, sobre els drets humans i la pobresa, continua vigent. En aquesta s'expressa que, malgrat que la pobresa és clarament causa i efecte de la violació dels drets humans, encara és poc freqüent que aquesta es vegi a través de la lent dels drets humans i que la plena realització dels drets humans, inclosa la lluita contra la pobresa, és un deure i no una mera aspiració.⁴¹

5.2. Justícia transicional

A continuació es presenten alguns dels aspectes més rellevants de l'any 2009 amb relació als processos de justícia transicional,⁴² entre aquests la qüestió de la jurisdicció universal, les tasques del Tribunal Penal Internacional o dels tribunals mixtos, híbrids o internacionalitzats, així com els treballs de les comissions de la veritat i altres comissions d'investigació.

a) Jurisdicció universal

El principi de jurisdicció universal és un instrument que actua contra la impunitat a escala internacional quan un Estat investiga i emprèn accions legals contra presumptes autors de crims ocorreguts fora del seu territori. Reflecteix igualment l'obligació dels Estats, consagrada als tractats internacionals de drets humans, de jutjar o lliurar els esmentats responsables. Aquest principi representa, en moltes ocasions, un últim recurs per a les víctimes d'obtenir veritat, justícia i reparació en

41. Vegeu la declaració de l'ONU de 10 de desembre de 2006 sobre els drets humans i la pobresa, a: <http://www2.ohchr.org/english/events/day2006/docs/Overview.HRD2006.FINAL_sp.pdf>.

42. S'entén per justícia transicional el conjunt de mecanismes judicials i extrajudicials que es posen en marxa en societats en transició amb la finalitat d'afrontar un passat de violacions i abusos sistemàtics als drets humans. Les principals estratègies de justícia transicional són enjudiciar (tribunals internacionals, mixtos, híbrids o internacionalitzats i tradicionals), reformar les institucions de l'Estat (forces de seguretat i càrrecs públics), buscar la veritat i l'aclariment històric (comissions oficials, no oficials, locals, internacionals), reparar les víctimes (restitució, indemnització, rehabilitació, compensació moral/memòria i garanties de no repetició), com també impulsar la reconciliació.

aquells països en els quals és difícil la investigació i la celebració de judicis que incriminin personalitats polítiques o militars que es troben en actiu o que han ocupat llocs rellevants en l'esfera política del país, o altres persones pròximes a elles. La jurisdicció universal es basa en la idea que determinats crims són tan atroços per a la comunitat internacional que els estats estan autoritzats, i fins i tot obligats, a investigar i jutjar els presumptes perpetradors amb independència del lloc on s'hagi comès el crim o la nacionalitat de l'autor o de la víctima. Aquest principi és encara més important si es té en compte que la gran majoria de països on es van cometre aquests fets delictius no solen jutjar presumptes responsables perquè no tenen la capacitat jurídica o perquè existeixen pressions polítiques que ho impedeixen.

Des del final de la Segona Guerra Mundial, més de 15 països han exercit la jurisdicció universal en investigacions o judicis de persones sospitoses d'haver comès crims contra el Dret Internacional, entre aquests, Alemanya, Austràlia, Àustria, Bèlgica, Canadà, Dinamarca, Espanya, Estats Units, Finlàndia, França, Noruega, Països Baixos, Regne Unit i Senegal, i altres, com Mèxic, han extradit persones a un altre país per al seu processament en virtut d'aquest principi. En aquest sentit, als Estats Units es va introduir un projecte de llei anomenat "Llei de crims contra la humanitat de 2009" que, si s'aprova, convertiria en un crim sota la llei federal el fet de cometre un atac generalitzat i sistemàtic contra una població civil que involucri assassinat, esclavitud, tortura, violació, detenció arbitrària, extermini, presa d'ostatges o neteja ètnica. La llei inclouria aquest tipus de delictes comesos en qualsevol lloc del món per un ciutadà nord-americà o qualsevol altra persona present als Estats Units, independentment de la seva nacionalitat. Tanmateix, mentre HRW va manifestar la seva satisfacció sobre això també va expressar la seva preocupació perquè el projecte de llei difereix de la definició internacionalment acceptada de crims de lesa humanitat. En particular, el projecte de

lleí requereix que un atac contra civils sigui tant generalitzat com sistemàtic, en oposició a la norma àmpliament reconeguda d'atacs "generalitzats o sistemàtics".

Finalment, durant l'any 2009, nombrosos països van iniciar processos relatius a crims de guerra i de lesa humanitat en les seves jurisdiccions nacionals. Entre aquests es pot destacar que el 18 de desembre de 2009 es va obrir a **Argentina** un dels judicis més rellevants contra exmilitars en actiu durant la dictadura argentina (1976-1983). Dinou oficials estan acusats de violacions de drets humans perpetrades a l'Escuela Mecànica de la Armada (ESMA), un dels centres de tortura més importants d'Amèrica Llatina. Quan l'Exèrcit argentí va assumir el poder el 1976, va decidir aplicar l'anomenat "Procés Nacional de Reorganització" i durant els set anys següents entre 9.000 i 30.000 persones van ser assassinades o desaparegudes. Durant el Procés, l'ESMA va funcionar com el centre de detenció més gran del país i va servir de base a unitats paramilitars i a grups especials que segrestaven individus a casa seva o en ple carrer. Les persones que eren traslladades a l'ESMA sofrien terribles tortures i després desapareixien. En total, es calcula que 5.000 argentins poden haver passat per l'ESMA, dels quals 1.500 van ser anestesiats i llençats al mar des d'avions en els anomenats "vols de la mort". Es calcula que menys de 200 argentins van aconseguir sobreviure al seu pas per aquest centre.

b) El Tribunal Penal Internacional (TPI)

Durant el 2009 va tornar a posar-se de manifest la manca generalitzada de col·laboració dels Estats amb el TPI en la detenció i lliurament de sospitosos de crims de guerra i de lesa humanitat, i aquest va ser un dels principals obstacles per al desenvolupament dels processos judicials al Tribunal.⁴³ En aquest sentit, cal destacar la controvèrsia generada per l'ordre de deten-

Quadre 5.3. La restricció del principi de jurisdicció universal a Espanya

El 19 de maig de 2009 i, en absència d'un debat públic, el ple del Congrés espanyol va aprovar, per una àmplia majoria i a iniciativa del Govern, modificar l'article 23.4 de la Llei Orgànica del Poder Judicial (LOPJ) que consagra el principi de jurisdicció universal. Mitjançant aquesta reforma es limita l'actuació de l'Audiència Nacional en matèria de jurisdicció universal als casos en què hi hagi vincles de "connexió rellevant" (concepte encara per definir), víctimes espanyoles o en els quals els responsables del delictes es trobin a Espanya. Aquesta reforma estableix, a més, altres criteris formals d'admissibilitat que dificulten la investigació i persecució d'un crim sota aquest règim jurídic. Així, i sota aquest nou articulat, els jutges de l'Audiència Nacional ja no podran actuar en aquesta matèria si s'ha obert una investigació i una "persecució efectiva" dels fets denunciats al país on s'hagin comès o, si un tribunal internacional o un altre tribunal competent ha obert una investigació sobre l'assumpte. Aquest requisit representa *de facto* una autèntica barrera a l'admissió de nous casos, ja que és extremadament difícil investigar i provar que no existeix cap cas obert sobre això al país d'origen o en un altre país. D'altra banda, es deixa la porta oberta al fet que s'obri un cas en una jurisdicció nacional, sense comptar amb les garanties jurídiques necessàries, tan sols per frenar qualsevol possibilitat d'actuació d'Espanya sota la jurisdicció universal. Actualment, l'Audiència Nacional manté obertes una quinzena de causes sota aquest principi. Aquestes inclouen des de la investigació de delictes de genocidi a Guatemala, Rwanda o el Tibet fins a crims de guerra a Gaza, tortures a Guantánamo o, més recentment, actes de pirateria a les costes de Somàlia. Cal assenyalar, finalment, que aquests judicis poden establir jurisprudència com, per exemple, arran de la sentència el 2005 del cas Scilingo, l'únic judici finalitzat fins ara a Espanya, que reconeix que els estats tenen competència per actuar en interès de la comunitat internacional.

43. Vegeu <<http://www.icc-cpi.int/Menus/ICC>>..

ció contra el president sudanès, **Omar al-Bashir**, per crims de guerra i de lesa humanitat a Darfur emesa al març, la primera a un mandatari en funcions, i que va donar lloc a una petició de la UA, posteriorment matisada, que l'ordre fos ignorada pels seus Estats membres. Aquest pronunciament va tenir el suport d'un gran nombre de països africans, que consideren que el TPI ignora les violacions de drets humans comeses en altres continents, però també va ser durament criticat per altres governs africans i ONG locals de drets humans. Cal recordar que Àfrica és el continent amb més representació –30 països– al TPI, per la qual cosa un gran nombre de països africans han contractat obligacions específiques respecte a l'Estatut de Roma. En tot cas, l'ordre d'arrest contra el president al-Bashir va restringir en certa mesura els seus desplaçaments internacionals per temor a ser detingut.

Malgrat les dificultats en l'arrest de sospitosos, els processos judicials iniciats van seguir el seu curs i la Fiscalia va informar, a més, que s'havien iniciat investigacions sobre crims a l'Afganistan, Colòmbia, Côte d'Ivoire, Geòrgia, Guinea, Kenya i Palestina. Respecte als processos judicials en curs, el Tribunal va iniciar a l'octubre la vista per a la confirmació de càrrecs de Bahr Idriss Abu Garda, líder del grup rebel URF i primer sospitós de crims de guerra que compareix davant del Tribunal entorn de la situació de **Darfur**. D'altra banda, la Sala d'Apel·lacions del TPI va confirmar que admetia el cas contra l'exlíder de l'FRPI, **Germain Katanga**, malgrat que aquesta havia al·legat que el TPI violava el principi de complementarietat. Per la seva part, **Jean-Pierre Bemba**, exvicepresident de la **RD Congo**, arrestat el maig del 2008, va continuar detingut i en espera de judici malgrat la decisió d'un jutge d'atorgar-li la llibertat provisional. El fiscal en cap del Tribunal, Luis Moreno Ocampo, va apel·lar en contra d'aquest dictamen per considerar que existia risc de fuga i, finalment, es va suspendre l'esmentada ordre. El judici contra Bemba, acusat de crims de guerra i de lesa humanitat, presumptivament comesos a la R. Centreafricana entre octubre de 2002 i març de 2003, començarà l'abril del 2010.

Finalment, el judici contra **Thomas Lubanga**, líder de la UPC, acusat de crims de guerra i d'haver reclutat menors soldats entre el 2002 i el 2003 a l'est de la República Democràtica del Congo, va començar el gener del 2009 després de sofrir un important retard durant el 2008 a causa d'un error processal. A final d'any, la Cambra havia escoltat el testimoni d'una trentena de persones, 25 de les quals havien hagut de rebre protecció especial. Finalment, i respecte als crims comesos a **Kenya**, l'exsecretari general de l'ONU i mediador en el conflicte, Kofi Annan, va lliurar al juliol al fiscal del Tribunal, Luis Moreno Ocampo, un sobre segellat amb els noms d'almenys deu alts funcionaris presumptivament implicats en l'onada de violència que es va desen-

cadenar en aquest país després de les eleccions presidencials del 2007 i que va deixar un saldo de més de 1.500 morts i al voltant de 300.000 desplaçats. Les reaccions a aquest lliurament van ser molt diverses però el vicepresident de Kenya, Kalonzo Musyoka, va expressar consternació i va declarar que l'exsecretari general de l'ONU s'havia precipitat en lliurar la llista perquè encara no havia vençut el termini que aquest havia donat al Govern per promulgar la llei del tribunal, prevista per al mes d'agost.⁴⁴ El Govern va anunciar, finalment, la seva incapacitat per emprendre mesures i la seva disposició a cooperar amb el TPI, després de fracassar en l'intent de crear un tribunal especial abans del 30 de setembre. En tot cas, a final de novembre, el fiscal del Tribunal va sol·licitar obrir una investigació de *motu proprio* sobre aquest cas.

c) Tribunals Penals Internacionals *ad hoc*

El **Tribunal Penal Internacional per a Rwanda (TPIR)**⁴⁵ va acollir amb satisfacció la detenció de sospitosos significatius, va promulgar nombroses sentències i va iniciar judicis d'especial rellevància. Tanmateix, també va ser objecte de fortes crítiques, algunes d'aquestes per la seva negativa a traslladar casos a la jurisdicció estatal de Rwanda. En aquest sentit, Martin Ngoga, fiscal general d'aquest país, va declarar davant del Consell de Seguretat de l'ONU que la decisió del Tribunal de no enviar els casos que tenia pendents a les autoritats judicials rwandeses soccava els esforços de reformar el sistema judicial del país i dificultava la reconciliació nacional. D'altra banda, Tharcisse Karugarama, ministre de Justícia de Rwanda, va declarar que el TPIR havia incomplert la seva promesa de traslladar els acusats rwandesos perquè complissin condemna al seu país d'origen i va agregar que no comprenia per què el Tribunal no havia enviat els presos a les presons de Rwanda quan aquestes van ser considerades adequades pel Tribunal Especial per a Sierra Leone. La presó de Mpanga es va construir el 2004 per allotjar 7.500 presos acusats de genocidi i una de les ales està destinada a presos del TPIR que, tanmateix, no ha traslladat fins a la data cap dels seus detinguts.

Una altra qüestió important de debat es va plantejar a l'agost quan l'HRW va declarar que el TPIR perdria credibilitat si no jutjava i condemnava els membres del Front Patriòtic Rwandès (FPR) sospitosos d'haver comès crims de guerra i, actualment, en el poder a Rwanda. Tanmateix, el fiscal en cap del TPIR, Hassan Jallow, va manifestar en diverses ocasions que havia fet tot el possible per investigar els crims comesos per totes les parts i havia informat el Consell de Seguretat de l'ONU al juny que no disposava d'una acusació clara contra l'FPR. Segons l'opinió de l'HRW, l'intent de Rwanda de jutjar l'any passat responsables de l'FPR al seu territori –conegut com a cas Kabgayi– va ser en

44. Vegeu el capítol 2 (Tensions).

45. Aquest tribunal va ser creat pel Consell de Seguretat de l'ONU en la seva resolució 955 de 8 de novembre de 1994 per enjudiciar els presumptes responsables de genocidi i altres violacions greus del Dret Internacional Humanitari comeses en el territori de Rwanda i territoris veïns entre l'1 de gener i el 31 de desembre de 1994.

realitat un encobriment polític i una prova del mal funcionament del sistema judicial intern.

La tasca del **Tribunal Penal Internacional per a l'ex-Iugoslàvia** (TPII)⁴⁶ va estar marcada pels retards en el judici a Radovan Karadzic, expresident de l'autoproclamada República de Sèrbia de Bòsnia i Hercegovina, que es va absentar del procés fins a la tercera vista. Davant d'aquesta situació, el Tribunal va donar finalment instruccions per al nomenament d'un advocat d'ofici que representés Karadzic i va anunciar que el judici es reprendria el març de 2010, per donar temps a la defensa a preparar-se. D'altra banda, el Tribunal va desestimar l'al·legat de Karadzic, segons el qual gaudiria d'immunitat arran d'un acord tancat el 1996 amb el llavors ambaixador dels Estats Units davant de l'ONU, Richard Holbrooke. Aquest últim va negar l'esmentat acord i la Fiscalia va comunicar que no havia trobat cap document que confirmés l'existència del pacte. D'altra banda, cal destacar que l'expresidenta serbo-bosniana **Biljana Plavsic** va ser posada en llibertat després d'haver complert dos terços de la seva condemna en una presó sueca per crims de guerra comesos entre el juliol de 1991 i el desembre de 1992. Plavsic es va lliurar voluntàriament al TPII el 2001 i va ser condemnada a 11 anys de presó. El maig de 2009, la presó sueca va comunicar al TPII que l'octubre Plavsic compliria els dos terços de la seva condemna i que, per tant, l'acusada podria ser posada en llibertat condicional d'acord amb la legislació sueca. A final d'any, el TPII va acceptar concedir la llibertat a Plavsic, coneguda com a "Dama de Ferro", l'oficial de rang més alt de l'ex-Iugoslàvia que s'ha declarat culpable de la seva participació en la guerra de Bòsnia.

Finalment, i respecte al genocidi de **Srebrenica**, Peter McCloskey, fiscal del TPII, va demanar cadena perpètua per a set dels exalts càrrecs militars i policies serbo-bosnians. Entre els acusats es troben persones molt properes a Ratko Mladic, cap d'Estat Major de l'Exèrcit de la República Srpska, com el coronel Ljubise Beara, cap de seguretat de l'Exèrcit serbo-bosnià i considerat un dels principals artífexs de la matança. Tots ells es van declarar innocents dels crims de guerra, crims contra la humanitat i genocidi que se'ls van imputar. D'altra banda, el fiscal Serge Brammertz va reclamar novament el desembre de 2009 més celeritat per part de Sèrbia en l'arrest dels dos suposats criminals de guerra que encara es troben fugitius, **Ratko Mladic** i **Goran Hadic**.⁴⁷ Al marge de la qüestió judicial, aquesta va continuar sent una qüestió política de vital importància per a les aspiracions de Sèrbia a integrar-se a la UE. Per

la seva part, el president del TPII, el jutge Patrick Robinson, va instar el Consell de Seguretat de l'ONU a establir una comissió de reparació vinculada al Tribunal ja que no existeix actualment cap mecanisme d'aquest tipus malgrat que aquest és un dels pilars del Dret Internacional.

d) Tribunals penals mixtos, híbrids o internacionalitzats

El **Tribunal Especial per a Sierra Leone**⁴⁸ va dictar a Freetown algunes de les seves últimes sentències i reclama, al seu torn, més recursos per poder finalitzar el seu mandat el 2010. El Tribunal, que es nodreix de les aportacions voluntàries dels estats, tem una paralització dels processos; entre aquests el de l'expresident liberianès Charles Taylor,⁴⁹ iniciat el gener de 2008 i el veredict del qual s'espera per a principi del 2010. Aquest Tribunal, que es va caracteritzar per pronunciar les primeres condemnes per matrimonis forçosos dins d'un conflicte armat i la utilització de menors soldats, va ser també objecte de crítiques en no assegurar a la banqueta determinats sospitosos de crims de guerra, la qual cosa finalment ha desembocat en una creixent desafecció popular al llarg dels seus gairebé deu anys d'existència.

Respecte a les **Cambres Extraordinàries a les Corts de Cambodja**,⁵⁰ cal destacar que van prosseguir durant tot l'any les dificultats per al desenvolupament de les seves competències, principalment a causa de la corrupció, la manca de fons i la intromissió del Govern en les seves tasques, segons van afirmar diverses organitzacions locals i internacionals. Amb l'objectiu de corregir els casos de corrupció, es va anunciar a l'agost la designació d'un assessor independent encarregat de garantir el degut procés legal en tot moment. Aquesta qüestió ha estat rellevant ja que les Cambres van observar una important reducció de fons des que es va posar en dubte la seva credibilitat. L'ONU, per exemple, va deixar de finançar-les el juliol de 2008, la qual cosa va obligar les Cambres a dependre exclusivament de donacions internacionals. D'altra banda, la pressió exercida pel Govern en qüestions jurídiques va ser més patent que mai en anunciar que no seria possible jutjar més sospitosos a excepció dels cinc que ja es trobaven sota custòdia. En aquest sentit, cal ressaltar que el fiscal Robert Petit va renunciar al seu càrrec, i presumptivament un dels motius va ser la posició del seu homòleg cambodjà, Chea Leang, contrari a dur a terme més judicis al·legant inquietud per la seguretat nacional.

46. Aquest tribunal va ser creat el 1993 en virtut de la resolució 827 del Consell de Seguretat, de 25 de maig de 1993, per perseguir les persones responsables de greus violacions del Dret Internacional Humanitari comeses a l'ex-Iugoslàvia des de 1991. El Consell de Seguretat té competències per estendre el mandat del TPII.

47. Ratko Mladic s'enfronta a nombrosos càrrecs, alguns d'aquests relacionats amb la mort de 8.000 homes i joves a Srebrenica el juliol de 1995. Per la seva part, Goran Hadžić està acusat d'assassinat, persecució, tortura i altres crims de guerra i contra la humanitat comesos sota la seva condició de president d'un autoproclamat estat al sud de Croàcia a principi dels anys noranta.

48. Aquest tribunal jutja persones responsables de crims contra la humanitat i crims de guerra comesos durant la guerra civil que va tenir lloc a Sierra Leone entre el 1991 i el 2002.

49. El 2006, el Consell de Seguretat va autoritzar que el judici tingués lloc a l'Haia per raons de seguretat. Si és condemnat, Charles Taylor compliria la condemna al Regne Unit. Taylor va ser acusat d'11 crims contra la humanitat, entre aquests assassinat i mutilació de població civil, segrest de dones i nenes com a esclaves sexuals i utilització de menors com a combatents.

50. Aquest tribunal es va crear el 2003 per jutjar els màxims responsables dels Khmers Rojos per les violacions greus de drets humans comeses entre el 1975 i el 1979 i està format per personal i jutges cambodjans i estrangers.

Malgrat tot això, és important assenyalar l'inici, el febrer de 2009, del judici contra Kaing Guek Eav, àlies *Duch*, durant el qual l'acusat es va declarar responsable de la mort de més de 10.000 persones i va expressar remordiment pels fets. La Fiscalia va demanar una pena de 40 anys per a *Duch*, qui, en acabar el judici, va demanar inesperadament la seva llibertat donant així un gir total a la conducta mantinguda al llarg de tot el procés. D'altra banda, una de les aportacions més innovadores d'aquest judici en l'àmbit de la justícia transicional va ser la possibilitat que les víctimes civils comptessin amb representació legal, formessin part de la investigació i poguessin formular preguntes durant el judici a testimonis, experts i acusats. Tanmateix, això no es va dur a la pràctica correctament, fet que va suposar una experiència traumàtica per a les víctimes que havien decidit participar en el judici, moltes d'elles pertanyents a l'ètnia cham, fortament reprimida pel règim.

Al mes de març, quatre anys després de l'assassinat de l'exprimer ministre libanès, Rafik Hariri, va obrir les seves portes a l'Haia el **Tribunal Especial per al Líban**, creat el 2007 per l'ONU a petició del Govern libanès. Es va designar el seu fiscal en cap, el canadenc Daniel Bellemare, que havia presidit anteriorment la Comissió Internacional d'Investigació Independent (IIIC, per les seves sigles en anglès) amb seu a Beirut. El Tribunal, que disposa de 51,4 milions de dòlars –dels quals el Líban aporta un 49% i la resta procedeix de contribucions voluntàries dels estats membres de l'ONU– cobreix

Cal destacar la presentació de l'informe final de la Comissió liberiana en què es recomana la creació d'un tribunal penal per jutjar crims de guerra

actes de terrorisme, rebel·lió, guerra civil i conflicte interreligiós. La seva creació va ser una qüestió molt sensible al Líban, on les tensions entre els bàndols prosirians i antisirians continuen sent fortes. François Roux, advocat francès, va ser nomenat pel secretari general de l'ONU a l'octubre per dirigir l'Oficina de la Defensa del Tribunal Especial per al Líban, l'objectiu del qual és organitzar el màxim nombre de seminaris de formació, especialment per a lletrats d'Orient Mitjà que desitgin treballar al Tribunal i crear així un equip fort d'advocats defensors.

e) Comissions de la Veritat i altres comissions d'esclariment

A continuació es detallen els avenços i retrocessos més importants de l'any 2009 respecte a les comissions de la veritat i altres comissions d'esclariment. Entre aquests cal destacar la presentació de l'informe final de la Comissió liberiana en què es recomana la creació d'un tribunal penal per jutjar crims de guerra i greus violacions de drets humans i del DIH. Aquesta comissió va posar d'aquesta manera punt i final al llegat d'abusos als drets humans que van tenir lloc al llarg dels 14 anys de conflicte armat. Creada formalment el juny de 2006 i després de tres anys de treballs, la Comissió va concloure també en la necessitat de reparacions, tant a nivell individual com comunitari, i de reformes institucionals al país.

Taula 5.4. Comissions de la Veritat i altres comissions: avenços i retrocessos l'any 2009

República de Corea	La Comissió de la Veritat i la Reconciliació va confirmar al març que, com a mínim, 3.400 civils i presos de les presons de Busan, Masan i Jinju van ser víctimes dels soldats i de la Policia de juliol a setembre de 1950. Es tracta de la primera vegada que una institució d'aquest país confirma oficialment les sospites que funcionaris del cos policial i militar es van veure implicats en l'assassinat indiscriminat de presos.
Libèria	En un informe parcial de la Comissió presentat a principi de 2009, els seus membres recomanaven la creació d'un tribunal penal per jutjar crims de guerra, greus violacions de drets humans i del DIH comesos a Libèria entre gener de 1989 i octubre del 2003. Es va negar l'amnistia per a aquests crims, però els delegats van instar, tanmateix, a la concessió d'una amnistia general per a menors i altres persones reclutades de manera forçosa. Posteriorment, la Comissió va presentar al juny el seu informe final, en el qual es conclou sobre les arrels del conflicte i del seu impacte en dones, menors i en el conjunt de la societat liberiana. En aquest es recomana prohibir a la presidenta Ellen Johnson Sirleaf exercir un càrrec públic durant 30 anys per la seva presumpta implicació en la guerra civil i el seu suport a Charles Taylor. La presidenta, que havia declarat sota jurament davant de la Comissió al febrer, va demanar disculpes i va al·legar haver-li donat suport per aconseguir la destitució de l'exdictador liberianà Samuel Doe. Aquest fet va repercutir en la imatge de Sirleaf dins i fora del país, en ser la primera dona africana elegida presidenta, mentre que els membres de la Comissió van rebre amenaces de mort. L'informe va instar també a processar tots els líders dels grups armats, entre ells l'expresident Charles Taylor i un centenar més de persones per greus violacions dels drets humans i crims de guerra i contra la humanitat. En la llista d'acusats apareix també el nom de diversos membres del Govern de Sirleaf. A l'agost, el Parlament liberianà va ajornar l'aplicació de les recomanacions de la Comissió, que podrien incloure el processament d'alts càrrecs com la presidenta de la nació, i va assenyalar que primer havia de consultar els electors. Per la seva part, la diàspora liberiana va instar a la plena aplicació de l'informe final i de les recomanacions de la Comissió mentre que altres faccions el van qualificar de tendències. ⁵¹

51. Per a més informació, vegeu <<https://www.trcofliberia.org/>>.

Togo	El Govern de Togo va nomenar al juny els membres de la Comissió de la Veritat, Justícia i la Reconciliació creada a partir d'una ronda de consultes dutes a terme el 2008. Aquesta Comissió compta amb el suport de l'ACNUDH i està presidida pel bisbe catòlic Nicodème Barrigah. La Comissió haurà d'aclarir els fets ocorreguts a Togo entre el 1959 i el 2005, anys d'intensa violència política.
Kenya	El Govern va establir una Comissió de la Veritat, la Justícia i la Reconciliació el 30 de juliol davant de les crítiques de la societat civil, l'Església i la comunitat internacional. Tots ells van insistir que al seu lloc hauria de crear-se un tribunal especial i que la creació d'una comissió era una estratègia del president Mwai Kibaki i del primer ministre Raila Odinga per protegir alguns dels seus simpatitzants polítics implicats en els crims. Per la seva part, la presidenta de la Comissió Nacional de Drets Humans, Florence Jaoko, va indicar que els dos anys en què s'espera que finalitzi la seva tasca podrien no ser suficients. La Comissió, formada per sis experts locals i tres d'internacionals, va prendre jurament a l'agost i el seu mandat inclou la investigació d'injustícies històriques des de 1963 fins a la violència postelectoral del 2008. ⁵²
Nigèria	La Comissió de la Veritat i la Reconciliació, coneguda pel nom de Kayode Eso i creada pel Govern de l'estat Rivers per buscar fórmules que garanteixin una pau duradora a la regió del Delta, va presentar el seu informe i recomanacions. Adolphus Karibi-Whyte, jutge retirat del Tribunal Suprem, va expressar seriosos dubtes que la Comissió pugui aconseguir el seu objectiu perquè considera que la majoria dels testimonis no han explicat la veritat.

Altres Comissions de la Veritat (en preparació o discussió)

Brasil	El president del país, Lula da Silva, va anunciar a final d'any la creació d'una Comissió de la Veritat per investigar els crims comesos durant el règim militar. El projecte, que va rebre crítiques de diversos sectors, preveu recollir testimonis i reconstruir casos d'assassinats, desaparicions i tortures. Tanmateix, a final d'any Lula va acceptar revisar el projecte abans d'enviar el document final al Congrés per evitar un enfrontament amb les Forces Armades.
Burundi	El país va continuar duent a terme les consultes amb relació als instruments de justícia transicional que es podrien aplicar al país, en especial una Comissió de la Veritat.
RD Congo	Durant el 2009 van continuar sorgint propostes per a la recerca de la veritat entorn dels crims comesos a la RD Congo, especialment a Ituri, al nord-est del país, on durant anys les violacions massives de drets humans han quedat impunes. Algunes ONG, que creuen que la impunitat per aquests crims pot revifar tensions i ocasionar una reacció violenta per part de les víctimes, consideren que un fòrum similar al procés Amani (que significa "pau" en suahili) llançat el gener de 2008 per restaurar la pau a Kivu Nord i Sud, seria útil, com també la creació d'una Comissió de la Veritat i la Reconciliació especialment dissenyada per a Ituri.
Ex-Iugoslàvia	La Comissió Regional per a la Recerca de la Veritat sobre els Crims de Guerra comesos a l'ex-Iugoslàvia (RECOM, en les seves sigles en anglès), una xarxa formada per ONG, associacions i individus, va advocar novament per la creació d'una comissió regional de la veritat que tracti sobre les greus violacions de drets humans perpetrades a la zona.
Filipines	El bisbe catòlic Pedro Arigo, màxim representant de Comissió Episcopal de Cures Pastorals a les Presons, de la Conferència de Bisbes Catòlics de les Filipines (CBCP, en les seves sigles en anglès), va suggerir novament durant el 2009 la creació d'una Comissió de la Veritat que tanqués el cas del doble assassinat de Benigno Aquino, líder de l'oposició contra el dictador Ferdinand Marcos, i de Rolando Galman, membre de la guerrilla comunista. El Govern filipí va deixar en llibertat 10 exsoldats que van passar 26 anys a la presó per l'assassinat de l'exsenador Aquino i de Galman el 1983, però membres de la família de l'exsenador van protestar per aquest fet. Arigo va declarar que la Comissió de la Veritat podria establir els fets i permetre que víctimes i victimaris comencessin a tancar les seves ferides.
Illes Salomó	A l'abril, la Comissió de la Veritat i la Reconciliació, formada per cinc membres i presidida pel Pare San Ata, va iniciar la seva tasca per investigar les causes del conflicte ètnic que va tenir lloc entre el 1998 i el 2003. Els comissionats es van preparar durant tres mesos abans que la Comissió iniciés la seva feina de manera oficial. La Comissió va rebre el suport de l'arquebisbe sud-africà Desmond Tutu durant els actes d'inauguració.
Nepal	La llei per a la creació d'una Comissió de la Veritat i la Reconciliació sobre les greus violacions de drets humans, perpetrades tant pel Govern com pels maoistes durant el conflicte armat de febrer de 1996 a novembre de 2007, va continuar paralitzada durant l'any 2009 per la manca de coordinació entre els ministeris d'Interior i per la Pau, la preocupació per les eleccions d'abril i la falta d'iniciativa política. La llei, redactada pel Ministeri per la Pau ha estat ja revisada en quatre ocasions a causa d'una sèrie de desacords respecte a una clàusula sobre la concessió d'amnistia als responsables de crims de guerra.
Pakistan	El president del Pakistan, Asif Ali Zardari, va expressar al setembre el seu desig de crear una Comissió de la Veritat i la Reconciliació seguint el model sud-africà. Asif Ali Zardari va indicar que la Comissió hauria d'estar presidida per Asma Jehangir, advocada en drets humans molt respectada al país.

52. Per a més informació, vegeu <http://www.knchr.org/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1>.

Uganda	El Congrés d'Uganda va instar a la creació d'una Comissió independent de la Veritat i la Reconciliació que reuneixi tots els actors polítics per discutir la forma de prevenir o de resoldre les guerres civils al país.
Zimbabwe	Un grup d'organitzacions eclesiaístiques i de líders cristians va instar a mitjan 2009 a la creació d'una comissió que investigui els casos de violència política esdevinguts des del 2008, determini el càstig que s'ha d'aplicar als responsables i indemnitzï les víctimes. El grup cristià inclou catòlics, protestants, anglicans, evangèlics i pentecostals que van declarar que la campanya de reconciliació iniciada pel Govern no tindrà efecte llevat que es reveli públicament tot el que va passar durant el període electoral. El grup també ha afegit que l'església ha d'exercir un paper clau en el procés de reconciliació nacional i ha de formar part del procés de pau.

Finalment, caldria assenyalar que van seguir el seu curs davant d'un Tribunal de Nova York els procediments legals contra empreses presumptament implicades en abusos als drets humans durant l'apartheid a Sud-àfrica. La demanda, presentada l'any 2002 sota l'Alien Torts Claim Act contra 33 empreses amb seu als Estats Units –actualment vuit–, i coneguda sota el nom de “Cas Khulumani”, argumenta que les empreses van ser instruments que van propiciar els abusos i que el sistema d'apartheid es va nodrir de manera important del suport financer i logístic que van proporcionar les

esmentades empreses. Segons el jutge a càrrec del cas, Ford, GM i Daimler, van facilitar, per exemple, vehicles blindats de manera especial a les forces de seguretat del país malgrat conèixer els crims que cometia el règim i IBM va proporcionar documents d'identitat amb perfils discriminatoris. Aquest cas planteja nombrosos interrogants en l'era postapartheid a Sud-àfrica però també suscita noves preguntes entorn de la responsabilitat d'agents transnacionals i no estatals en els abusos als drets humans comesos durant règims dictatorials o conflictes armats.